

PRESENTACIÓ

JOANDOMÈNEC ROS,

PRESIDENT DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

L'Institut d'Estudis Catalans (IEC), com moltes altres institucions de ciència i cultura a casa nostra, ha hagut de passar períodes de plenitud i reconeixement i altres, alguns molt llargs, de persecució, clandestinitat i tolerància vigilada per part de règims autoritaris que no creien ni en la ciència ni en la cultura catalana. Aquests tràngols els va poder capejar l'IEC gràcies a persones que s'entossudiren a fer allò que el país necessitava, malgrat l'oposició frontal del poder.

Encara que és difícil fer-ne una classificació, podríem dir que aquestes persones eren de tres menes. Un primer tipus és el dels estudiosos, de tots els camps, que, des de l'exili i, en especial, en l'exili interior, continuaren treballant en els seus respectius camps del saber i publicant els resultats de les seves recerques, quan podien, en la seva llengua. Un altre tipus és el dels gestors de l'IEC, o d'allò que en quedava, que mantingueren la flama i els contactes nacionals i internacionals i cercaren complicitats (i, sobretot, finançament). El tercer tipus, finalment, és el dels filantrops, que, de moltes maneres, ajudaren l'Institut amb aportacions dineràries o en espècie (per exemple, cedint locals, sovint la seva pròpia llar, perquè s'hi poguessin continuar desenvolupant les activitats acadèmiques). De vegades, en alguns d'aquests patriotes coincidiren més d'una d'aquestes funcions; així, Ramon Aramon i Serra fou un exemple d'estudiós que alhora féu possible amb la seva gestió la continuïtat acadèmica i administrativa de l'Institut en els anys eixorcs.

8

És ben remarcable el cas de Rafael Patxot i Jubert, que conjuminava la tasca cultural i científica amb el mecenatge, no solament d'estudis de l'Institut sinó també de moltes iniciatives científiques i acadèmiques, no poques de les quals eren seves: les havia pensat —sovint fins al mínim detall— i promogut ell mateix. Patxot no fou un mecenes «passiu», en el sentit de tants altres prohoms de la burgesia i la indústria catalanes que ajudaren econòmicament l'Institut i altres entitats cultes del país, dedicades a activitats científiques i acadèmiques allunyades de les dels mecenes. Ben al contrari, Patxot fou un personatge inquiet, generador i actor de moltes empreses culturals que entenia que li calien al país, abrandat defensor de l'IEC i de la seva tasca, veritable mecenes de l'Institut quan les dictadures n'estroncaren el finançament o l'activitat. Hom podria dir que, com sovint s'ha esdevingut en aquest país, Patxot dugué a terme tasques de suplència que les administracions no podien o no volien fer, si més no en aquests dos àmbits fonamentals: el finançament de la recerca i la cultura i l'endegament de projectes científics i acadèmics.

Patxot, des de Catalunya fins que s'exilià i des de Suïssa a partir del 1936, fou el principal generador dels «fons de resistència» per a les tasques de l'Institut, com abans havia estat el principal valedor de les recerques meteorològiques (la seva contribució a l'*Atlas internacional dels núvols i dels estats del cel* fou molt més que filantròpica) i impulsor d'estudis històrics i culturals.

En aquest any en què la comunitat científica i cultural catalana commemora el cinquantenari de la mort de Patxot, l'Institut d'Estudis Catalans ha volgut honorar la figura del científic, humanista i mecenes amb una jornada en la qual

s'han tractat diversos aspectes de Rafael Patxot vinculats amb l'Institut. Els textos que s'apleguen en aquest volum —sobre la persona i els seus valors, sobre el meteoròleg i sobre el mecénatge a l'Institut— són prou informatius perquè jo vulgui fer-ne ara i aquí un resum. Però sí que crec que cal una reflexió que relligui el paper de Rafael Patxot envers l'Institut, en un passat difícil tant des del punt de vista polític com econòmic, amb el rol actual d'aquest com a acadèmia nacional catalana, i en un present també complicat, per bé que molt diferent del de llavors.

L'IEC es finança majoritàriament, en aquestes darreres dècades, amb les aportacions de les administracions públiques, principalment de la Generalitat de Catalunya. Aquestes administracions forneixen els cabals necessaris per al funcionament genèric de l'Institut, en totes les seves vessants, i de vegades encarreguen i promouen també activitats concretes que tenen interès a desenvolupar, des de projectes de recerca fins a publicacions, des de jornades d'estudi fins a commemoracions. En els darrers temps, però, ambdues aportacions, les dineràries i els suggeriments d'activitats, s'han fet més escadusseres. Les primeres s'entenen, atesa la situació econòmica general i les retallades pressupostàries, que afecten totes les partides de les administracions, i des de la Presidència de l'Institut intentem minimitzar-ne els efectes sobre l'activitat de la institució.

Les segones, però, són més difícils de comprendre. En els Estatuts de l'IEC es remarca que entre les seves finalitats, a més de «l'alta investigació científica i, principalment, la de tots els elements de la cultura catalana», hi ha la de «realitzar, quan s'escaigui, tasques d'assessorament dels poders públics i altres institucions». Actualment, l'estol d'experts en els diferents camps de les ciències, les tècniques i les humanitats és molt més nombrós i complet que fa un segle, i l'IEC no té pas, sortosament, l'exclusiva de l'expertesa en aquests camps, en què universitats i centres de recerca destaquen a escala nacional i internacional. Però trobem a faltar, i molt, la demanda d'aquest servei d'assessorament dels poders públics, així com els suggeriments d'encetar noves tasques de recerca i estudi sobre àmbits que siguin importants per al país.

Les seccions de l'Institut, igual que les seves societats filials, saben en quins camps s'ha de fer recerca: la fan en gairebé tot el ventall de les ciències i les humanitats, i la seva producció científica, es mesuri com es mesuri, és prou digna i equiparable a la que es fa arreu del país. Però els poders públics, com a representants de la ciutadania (al servei de la qual està l'Institut), ens haurien de demanar aquest assessorament en qualssevol de les àrees d'aquest ventall, i no ho fan prou. En part, això ho hem pogut salvar oferint a les administracions, *motu proprio*, informes, dictàmens, projectes i serveis diversos. Però no ens sentim prou utilitzats per les autoritats en allò que sabem fer. L'Institut d'Estudis Catalans és, des que es creà, una estructura d'estat d'aquest país que volem cada cop més lliure; i voldríem que els nostres representants polítics també ho creguessin.

Vet aquí la connexió amb el paper del mecenes que glossem. Rafael Patxot no només finança l'Institut quan altres institucions no podien o no volien fer-ho: marcà el camí de recerques i estudis fonamentals, encara valuosos a tres quarts

de segle de distància. Això és el que volem dels nostres sostenidors ara, siguin les administracions o els mecenes: que no solament permetin amb les seves aportacions econòmiques el funcionament de l'IEC en les seves tasques de recerca i estudi, sinó que també ens demanin esforços concrets pel bé del país i de la seva cultura. Ens calen molts Patxots per a continuar essent útils al país, i no solament entre les persones privades, sinó també entre les públiques.

El promotor de la jornada commemorativa dels cinquanta anys de la mort de Rafael Patxot i alhora curador d'aquest volum ha estat el president Manuel Castellet, a qui cal agrair l'interès que ha mostrat perquè ambdues activitats arribessin a bon port. Agraïxo de cor als néts de Rafael Patxot, Núria i Rafel Carreras Patxot, la possibilitat que ens han ofert de publicar en aquest volum l'emotiu text que van escriure perquè fos llegit en l'acte de presentació de l'Any Univers Patxot.

Manuel Castellet és també un dels autors del llibre, i amb Josep Massot i Josep Batlló ens han traçat un retrat complet del Patxot científic i mecenes. En això ha tingut la inestimable col·laboració del Gabinet de la Presidència, del Servei Editorial i del Servei de Documentació i Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans. Tots ens n'hem de felicitar.